

FAR OG BARN

af Per-Olof Johansson

[Lidt forkortet version bragt i den danske ugeavis "Weekendavisen" 29. juli 1994 i dets tillæg BØGER, s.6-7, med tre illustrationer: Adrian van Ostade, Jean-Francois Millet og Michael Ancher, sidstnævnte i farver.]

Den hollandske maler Adrian van Ostade (1610-1684) har lavet en radering, hvor en far med synlig glæde mader sit spæde barn, mens moderen kærligt ser på.¹ Emnet slog mig som noget usædvanligt.

Sådan sker det jo tit at vi løfter en lille flig af noget, som nogen en dag laver en doktorafhandling om. Overraskelsen skyldes sikkert også, at jeg måske der for første gang så en af egne roller afbilledet. Det hedder vist, at jeg kunne identificere mig med den glade fader.

Verdenskunsten kan opvise tonsvis af afbildninger af mor og barn. Det er i og for sig ikke overraskende. Det kan forklares ud fra det faktiske kulturmønster i hverdagen, som så er blevet understøttet af mytologi og religion.

Afbildningen af hverdagen for reportagens skyld er en beskæftigelse af nyere dato, forhen søgte man vistnok det symbolske i en eller anden afskygning.

Familien i sig selv har været sådan en symbolsk størrelse, og den er også rigeligt repræsenteret i kunsten. Den har en lidt lavere status end madonna med barnet, til gengæld har sådanne billeder kunnet bruges til at afgive vidnesbyrd om placeringen i samfundet, i fortid og fremtid.

Tit uden at sige noget om den oplevede relation mellem de afbildede.

Det var jo nok det, som var det overraskende ved Ostades billede: Her var en far som tog sig kærligt af sit barn! Det er nutidens forventning og krav til alle fædre, men det er måske blevet skubbet lidt tilside, at sådan var det også forhen!

Det er egentlig hjørnестenen i den kristne religion. Hverdagsbønnen hedder da også fader vor.

Og der er blevet brugt mange ord om emnet. Jesus siger: ² Eller er der iblandt jer nogen, som vil give sin søn en sten, når han beder ham om brød. eller give ham en slange, når han beder ham om en fisk? Når da I, som er onde, forstår at give jeres børn gode gaver, hvor meget snarere vil så ikke jeres fader, som er i himlen. give gode gaver til dem, som beder ham!

Hvis titlen på et billede er mor og barn er det en standard, et begreb så fastgroet, at det ikke kan skilles i sine tre bestanddele, det er nærmest ét ord. Far og barn burde være det samme.

Hvis installationskunsten sejrer, forsvinder alle den slags motiver måske ned i en skuffe. men ellers må vi i lighedens navn forlange emnet taget op.

Er det så underrepræsenteret, fordi det har været mændene som fik lov til at være kunstnere.

Jeg tror snarere man må se sådan på det, at dette ikke kan stilles som årsag, det er snarere to forhold, som er begrundet af det selvsamme, nemlig kulturen som sådan.

Måske har jeg bare sovet i timen, og ikke set at billederne far og barn er vidt udbredte? Altså er der ikke andet at gøre end at gå i gang med at bladre, og have emnet i erindring, når man ser billeder. En grund til at emnet umiddelbart virker fremmed kan være, at det er brugt i andre formåls tjeneste. Jesu lignelse om den fortabte søns tilbagekomst er tit illustreret, men vi tænker i den forbindelse måske mindre på far og barn end på historiens morale. Effekten af lignelsen bygger dog netop på, at historien ligger tæt på den virkelighed, vi kender. Det er sikkert, at dette motiv vil kunne belægges med et utal af eksempler, skønt hverken min hukommelse eller min billedbank afgiver så mange. Rembrandt (1606-1669) har lavet en berømt radering af den fortabte søn. ³ Med lidende ansigt, nøgen overkrop, barfodet og i bukser, der nærmer sig lændeklæde, knæler sønnen, mens faderen bøjer sig tilgivende omsorgsfuldt ned over ham. Faderen i stor kappe, med sit rige hus og folk bag sig. Jo, vist findes der billeder. Da det er selve sindbilledet på den kristelige omvendelse er det nok det mest omfattende motiv til illustrering af far og barn. Det er vist en

opgave for sig, at skelne mellem det opbyggelige og det realistiske. En mængde altertavler og bibelillustrationer vil stå til rådighed. Den belgiske billedhugger Constantin Meunier (1831-1905) har forsøgt at vriste motivet ud af den opbyggelige sammenhæng. Faderen sidder og holder i sønnens hoved, sønnen uden en trevl knæler og hviler sine hænder på faderens skuldre, og de ser hinanden i øjnene til besegling af gensynet.⁴

Et billede, der mere ligner nutidens opfattelse af faderens omsorgsrolle som den lidt modvillige konsekvens af kvindefrigørelsen, finder jeg hos den franske karikaturtegner Honoré Daumier (1808-1879)⁵. Blåstrømpen siger til ægtemanden, som er i gang med at made barnet: Nå farvel lille du, jeg skal hen til min forlægger, og det trækker vist lidt længe ud, inden jeg kommer hjem. Glem nu ikke at give Dodore suppe to gange! Formentlig stammer den fra midten af forrige århundrede. Karikaturen siger så meget som, at det er lettere pinligt, at manden skal tage sig af barnet, så det duer ikke i denne sammenhæng på anden måde, end at det søger at bekræfte vore fordomme! Hos Daumier finder jeg også et billede, der peger en anden vej. Det er et af hans allertidligste, fra 1834, og er mere reportageagtigt end egentlig karikatur⁶. En helt uskyldig arbejderfamilie blev i sit hjem dræbt af politiet, og man ser den dræbte far ligge oven på det ligeledes dræbte barn. Man må tro, at han har forsøgt at beskytte det. Billedet hedder blot Rue Transnonain, le 15 avril 1834, så slutningen er min egen.

Skal der dramatiske af den art til for at skildre et stærkt bånd mellem far og barn? Billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsen (1863-1945), som ellers ikke indlægger den store dramatik i sine værker, har lavet et relief, der viser Egil Skallagrimsson, der rider hjem med sin druknede søn i favnen. Stormen fra havet følger ham i ryggen - hestens manke flyver fremad, ligeså hans kappe og hestens hale, spidsen på hans lanse over skulderen peger mod havet: Meget har Ran/ havet berøvet mig. Han er dybt indsunken i sig selv over sit tab, understreget af den nøgent livløse, men for lidt siden levende dreng i hans arm.⁷

Et frygteligt billede og nærmest uforståeligt far og barn -billede har vi arvet fra det gamle testamente. Abraham er på vej til at ofre Isak, og forhindres heri i sidste øjeblik af en engel. Det har Joakim Skovgaard illustreret i Viborg Domkirke, men om det bringer os situationen nærmere, er jeg usikker på.⁸ Jeg synes ikke, billederne siger så meget som teksten. Vist ser vi Abraham bøjet af alder, hvor han ifølge med Isak går op af Moria Bjerg, - men sjælekval? Den må vi tænke os til. Vi ser Isak på offerbålet og englen som slår kniven ud af Abrahams hånd, vi ser vædderen der bliver det stedfortrædende offer. Vi ser mor og barn genforenet og Abraham, der løfter blik og arm mod Gud for at takke for, at det her gik godt. Moderens og drengens gensynsglæde lykkes det at skildre, men ikke far og barn. Søren Kierkegaard bruger fortællingen i bogen Frygt og bæven, og deraf kan man forstå, at det omfatter mere, end der rummes i Skovgaards billede. Vist i samme bog fortæller Kierkegaard følgende historie, for at vise hvad et

billede kan bruges til: En far viser sin søn forskellige billeder, som må interessere et barn, og midt blandt disse kommer så et billede af den korsfæstede. Han søger ned til det umiddelbare indtryk, et sådant billede må udøve på et barn. På en lignende måde behandler han egentlig historien om Abrahams vej til at ofre Isak: Hvad er meningen med dette, som jo umiddelbart anskuet er forfærdeligt og modbydeligt. I kirkens ikonografi er det et parallelbillede på korsfæstelsen. Jesus var jo Guds søn og ofredes på korset!

Som sådan kan det ses i *Biblia Pauperum*⁹ og sådan blev det også brugt i adskillige kalkmalerier, f.eks. i Fanefjord, Lønborg og Dronningelund kirker i Danmark.¹⁰

Men alt dette er en tankegang så kompliceret, at det løfter forholdet helt ud af vor dagligdag.

Vi ser det ikke som illustrationen far og barn. Selv om skildringen af Madonna og barnet jo også har tjent det opbyggelige øjemed, har det alligevel også tjent som parallelbeskrivelse til hverdagslivet. Og det er sådanne billeder jeg leder efter. Og at finde noget relevant at nævne, er slet ikke let.

Portrætkunstnerne maler enkeltportrætter, familieportrætter, mand og kone, eller et billede af børnene, de maler mor og barn, men sjældent far og barn. Sikkert ikke fordi de ikke ville, men opgaven blev ikke stillet. Jeg finder et enkelt af August Jerndorf (1846-1906): Partikulier Kunze og Søn.¹¹ Faren sidder ned, drengen står og støtter sig med den ene hånd på faderens store lab. Faderens anden hånd kommer meget sjovt til syne under drengens venstre. Det ser naturligt fortroligt ud.

I en blyantsskitse af den franske maler Jean-Francois Millet (1814-1875) finder jeg det, jeg søger: den fortrolige delagtighed i barnets liv. Moderen holder løst det lille barn under armene, faderen er gået ned på knæ og fader og barn rækker armene mod hinanden, til et billede, der hedder: de første skridt. Faderen har afbrudt arbejdet med skovlen, for at kunne tage imod barnet, sådan skal det være.¹² Van Gogh har malet en kopi og over denne kopi har en dansk forfatter Lisbeth Bendixen bygget en roman på den ide, at det er et van Gogh selvportræt og barnet hans datter!

Carl Larsson (1853-1919) - selvfølgelig. Denne dyrker af familien og hjemmet må bestemt også have nogle eksempler på far og barn. Egentlig ikke mange, jeg finder to, og de er begge med ham selv. Britta og jeg og Set i spejlet hedder de.¹³ Her er arbejdet ikke afbrudt, det er selvportrætter midt i udførelsen, og barnet sidder på skødet eller bæres på skulderen under arbejdets gang! Måske tror vi på inderligheden, men næppe på, at det var sådan, det faktisk gik for sig.

Jeg ved ikke meget om Millet. Billedet 'Døden og brændehuggeren' har jeg opfattet så tungt symbolsk med den skinbarlige Døden med sin le, at maleren selv er kommet i en skammekrog, hvor han ikke hører hjemme. Skagensmalerne

må have mere end skævet til ham, måske ikke i farven, men i emner. Micael Ancher er god til børn. Noget af det stive går af ham. Den lille pige ved den store valmue, det er også Michael Ancher. Og mit emne får mig til at opdage fiskeren og hans søn fra 1893.¹⁴ Med far i hånden og i brun bowler! trasker den lille fyr med tejen op på stranden, mens far i søstøvler og med oilskinsjakken under den anden arm kigger ned for at holde trit med knægten. Mon han har været med i båden, eller har han stået inde på stranden og ventet på at far kom hjem? Ligemeget, den fælles tryghed lyser ud af dem.

Men måske er det slet ikke så usædvanligt? I et værelse i Johannes Larsens villa hænger et billede, tegnet af Fritz Syberg: En kunstnerfamilie 1899. Man ser moderen Alhed Larsen sidde og male udsigten mens faderen Johannes Larsen holder barnet over potten. Bag Johannes Larsen skimtes til overflod hans billede af moder og barn! Var det måske end ikke hverdagskost med de ombyttede roller, så er situationen dog foreviget som en potentiel mulighed. Hele situationen giver indtryk af noget hverdagsagtigt, lyser af ”som burde være hverdagsagtigt”. Jeg er blevet farfar siden jeg første gang var denne artikel igennem og kan melde, at sådan er det blevet hverdagsagtigt. Lad det være!

Sidste station er uden for kunstens verden, det er egne fotoalbums. Jo billederne blev taget, og hvis vi i øvrigt inddrager filmen og fotografiet og de sidste tyve år, så svulmer mulighederne op. Men alligevel varer det nok lidt, før far og barn har den plads i den almene bevidsthed, som der tilkommer emnet. Måske vil større research give mere oplagte eksempler, men hermed har jeg forsøgt at sætte det på dagsordenen.

Allerød, Danmark 26. juni 1994/5. juli 1996

Litteratur:

1. Adolf Rosenberg: Adrian und Isack van Ostade, Leipzig 1900, s.34.
2. Matt.7,9-11
3. Rembrandt Etching.272 reproductions of Rembrandt's etchings with descriptive catalogue. (u.å.).Pl. 207.
- 4.Wilhelm Radenberg: Moderne Plastik. Leipzig 1912. S. 47.
5. C.E.Jensen: Karikatur-Album 1906, bd.1, s.370
6. Bruce and Seen Harris (ed.): Honor, Daumier, selected works. New York 1969, s. 13.
7. Helen Schou: Anne Marie Carl-Nielsen. Med indledning af E. Utzon-Frank. 1943, s.93
8. Th.Oppermann: Joakim Skovgaards billeder i Viborg Domkirke. 1916. S.17, pl. 8.
9. Knud Banning (udg.):Biblia pauperum. Billedbibelen fra Middelalderen. 1984, s. 64-66.
10. Niels M. Saxtorh: Jeg ser på Kalkmalerier. 1970. s.215, 290 (ill), 259.
11. Arbeit/Brot und Friede: Dânsische Maler von Jens Juel bis zur Gegenwart. Karl Robert Langewiesche Verlag, Leipzig, (u.å), s. 59.
12. Charles Holme(ed.): Corot and Millet. London 1902, pl. M17.
13. The World of Carl Larsson.Green Tiger Press, San Diego, (u.å.), s.131,s.135.
14. Sothesby's : Nineteenth and Twentieth Century Skandinaven Paintings, Watercolours and Sculpture. London 27th, 28th March 1990. P. 203.
15. Knud Porsmose: Johannes Larsen Museet i Kerteminde. Kjerteminde 1990 s.22.
